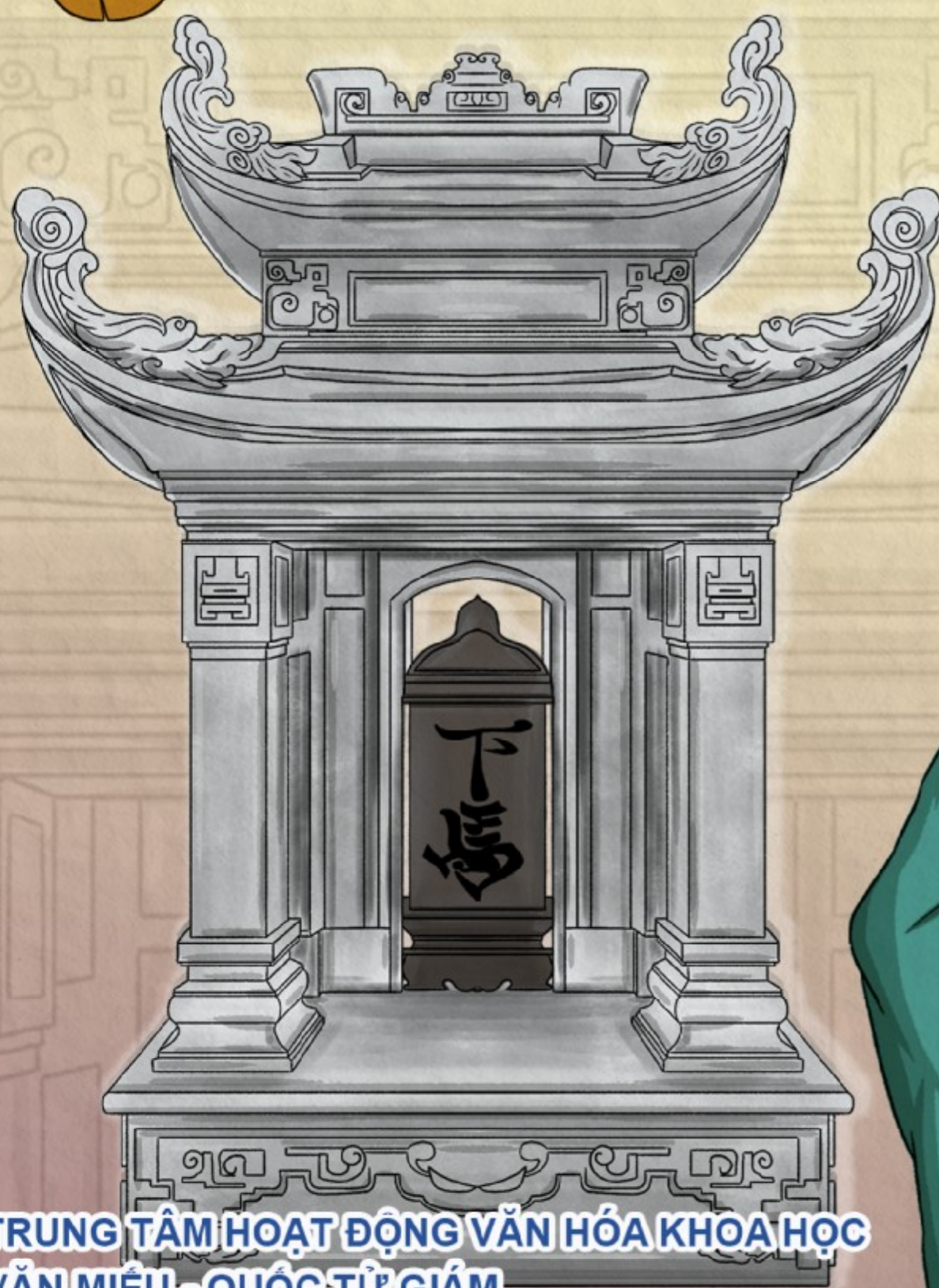

DIẠ HẠ MÃ

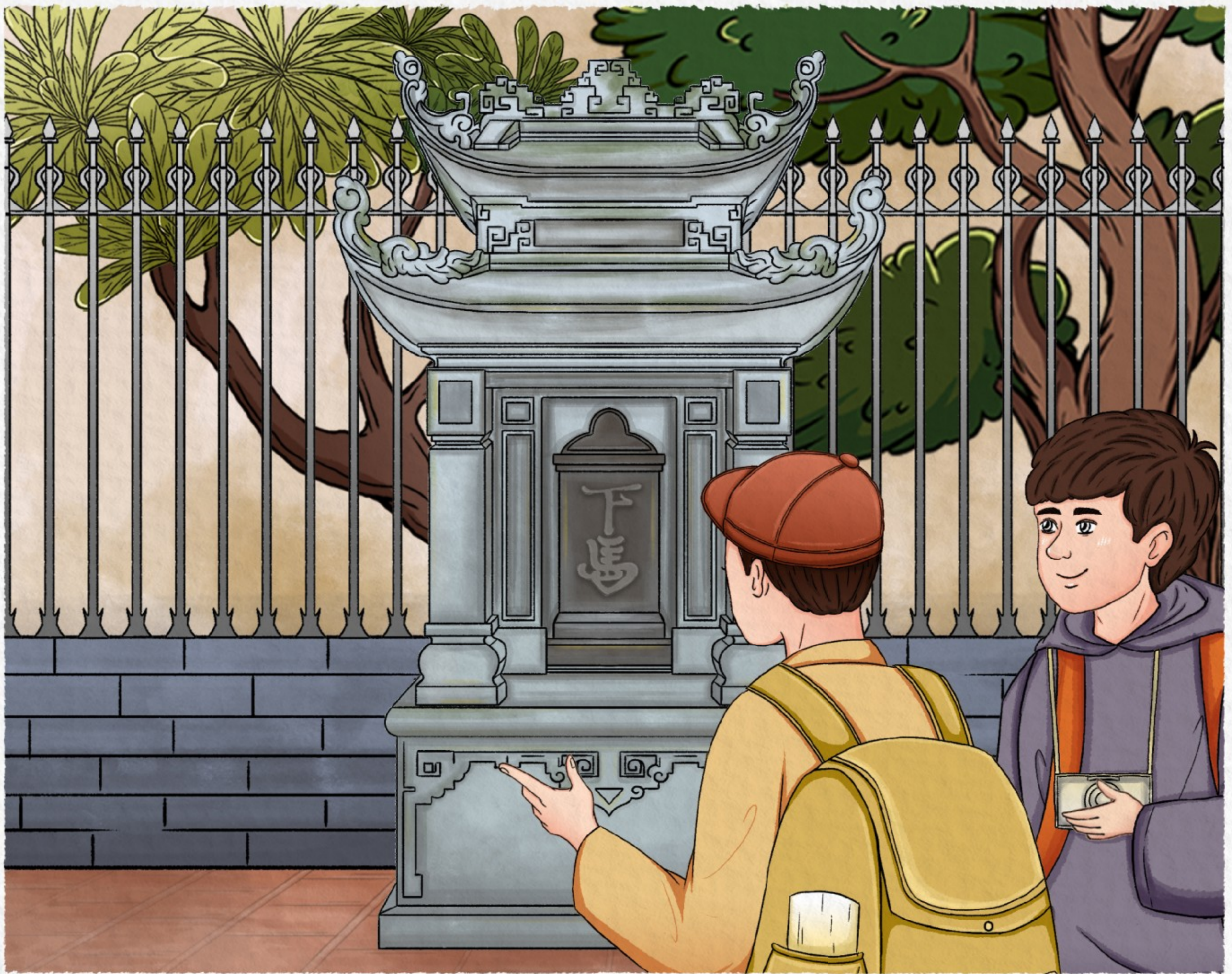

Văn Miếu
QUỐC TỬ GIÁM

TRUNG TÂM HOẠT ĐỘNG VĂN HÓA KHOA HỌC
VĂN MIẾU - QUỐC TỬ GIÁM

NHÀ XUẤT BẢN
THÔNG TIN VÀ TRUYỀN THÔNG

Ngày nay, khi tham quan các khu di tích lịch sử, thỉnh thoảng ta vẫn thấy trước cổng hoặc lối vào chính khu di tích hay thậm chí là ở trước cổng đình, làng lớn dựng một tấm bia nhỏ ở trên có khắc hai chữ Hán 下馬 (Hạ Mã), nên tấm bia này được gọi là bia Hạ Mã.

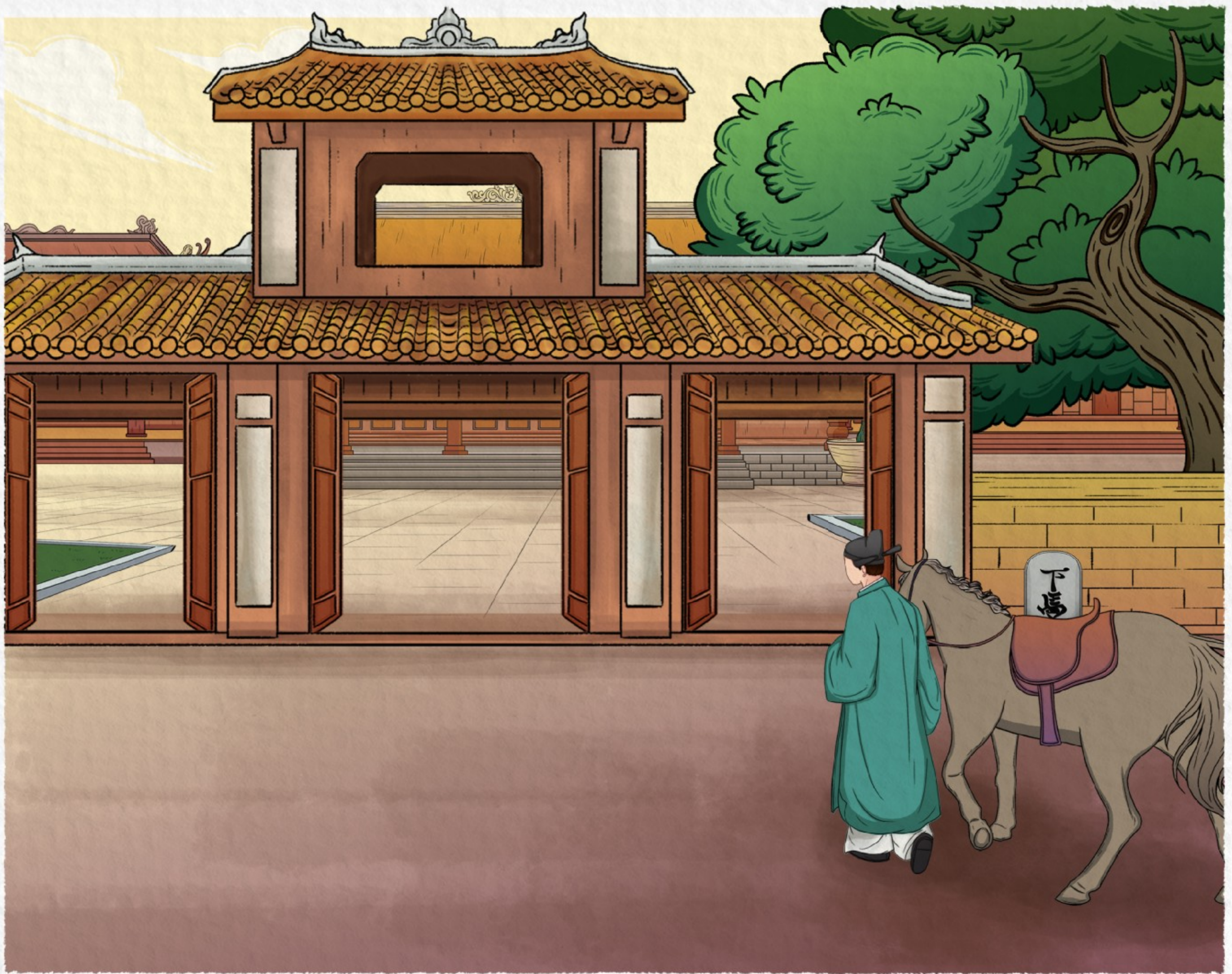
Hạ Mã (下馬) là từ Hán - Việt có nghĩa là “xuống ngựa”. Theo Từ điển Tiếng Việt, Hồ Ngọc Đức trích rằng: “Bia Hạ Mã: Tấm bia đề chữ “hạ mã” để trước dinh thự những quan to hoặc miếu đền linh thiêng cho người qua đường biết mà xuống ngựa, tỏ ý kính sợ”.

Bia Hạ mã được dựng lên để nhắc nhở những người đi qua đây, dù là bậc công hầu hay khanh tướng, dù võng lọng hay ngựa xe, đều phải xuống ngựa đi bộ để biểu thị lòng tôn kính.

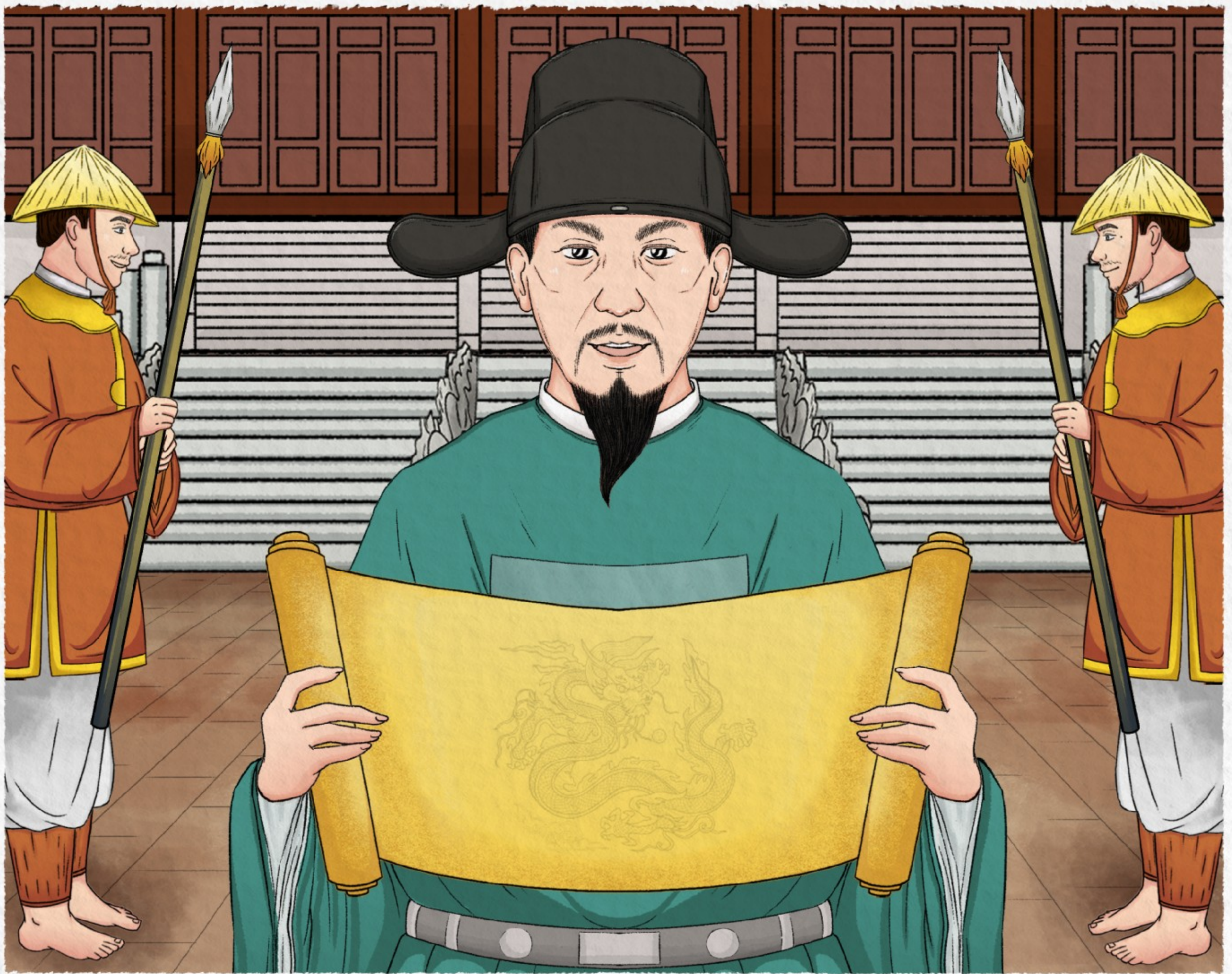
Bia có chức năng nhắc nhở mọi người giống như tấm biển đặt trước cổng các cơ quan, công sở, trường học ngày nay: “xuống xe, tắt máy”.

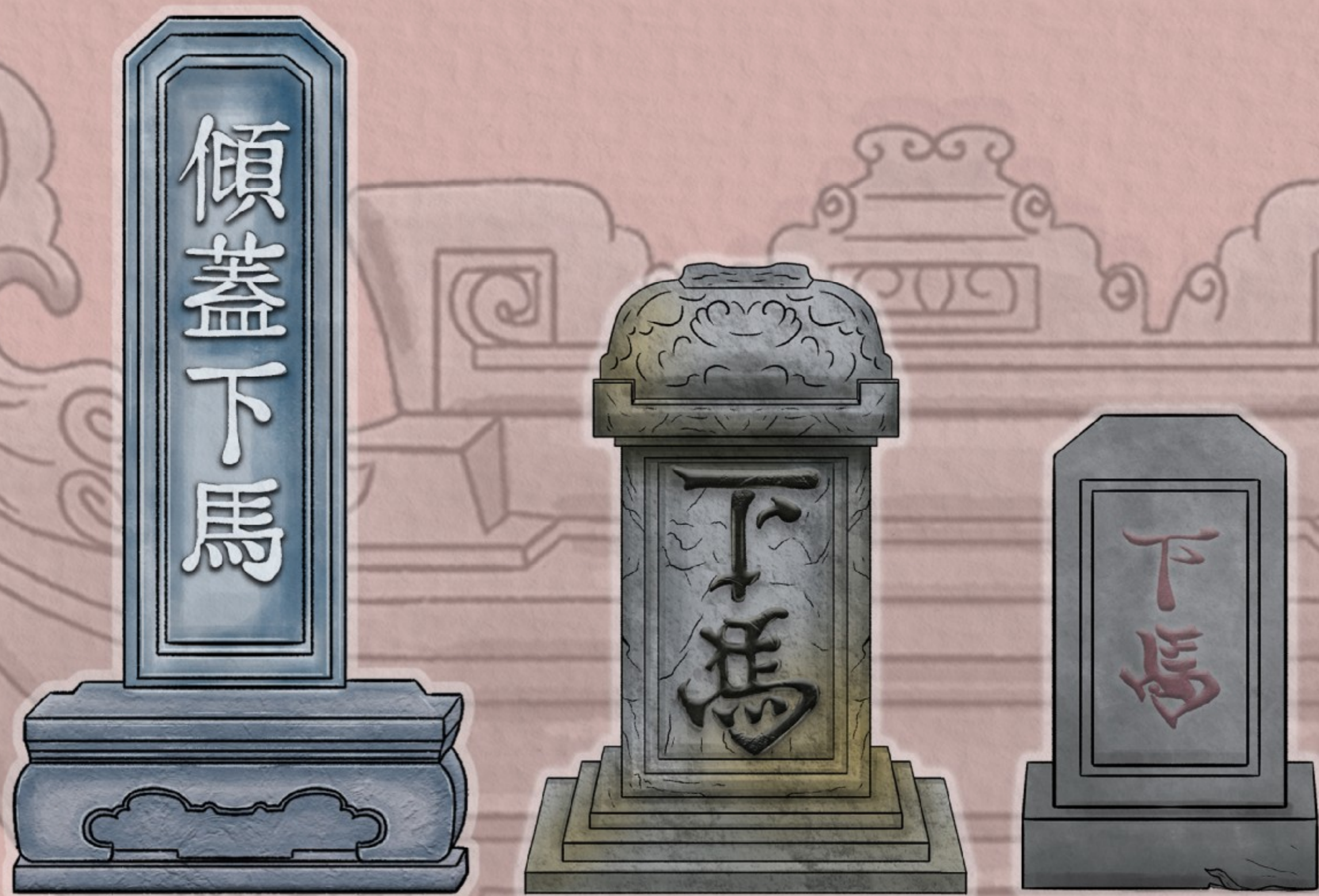
Bia thường được dựng ở bên trái lối vào chính của các công trình như: cung điện, lăng tẩm, đền thờ... nhằm nhắc nhở mọi người khi đến nơi đây đều phải xuống ngựa đi bộ vào bên trong.

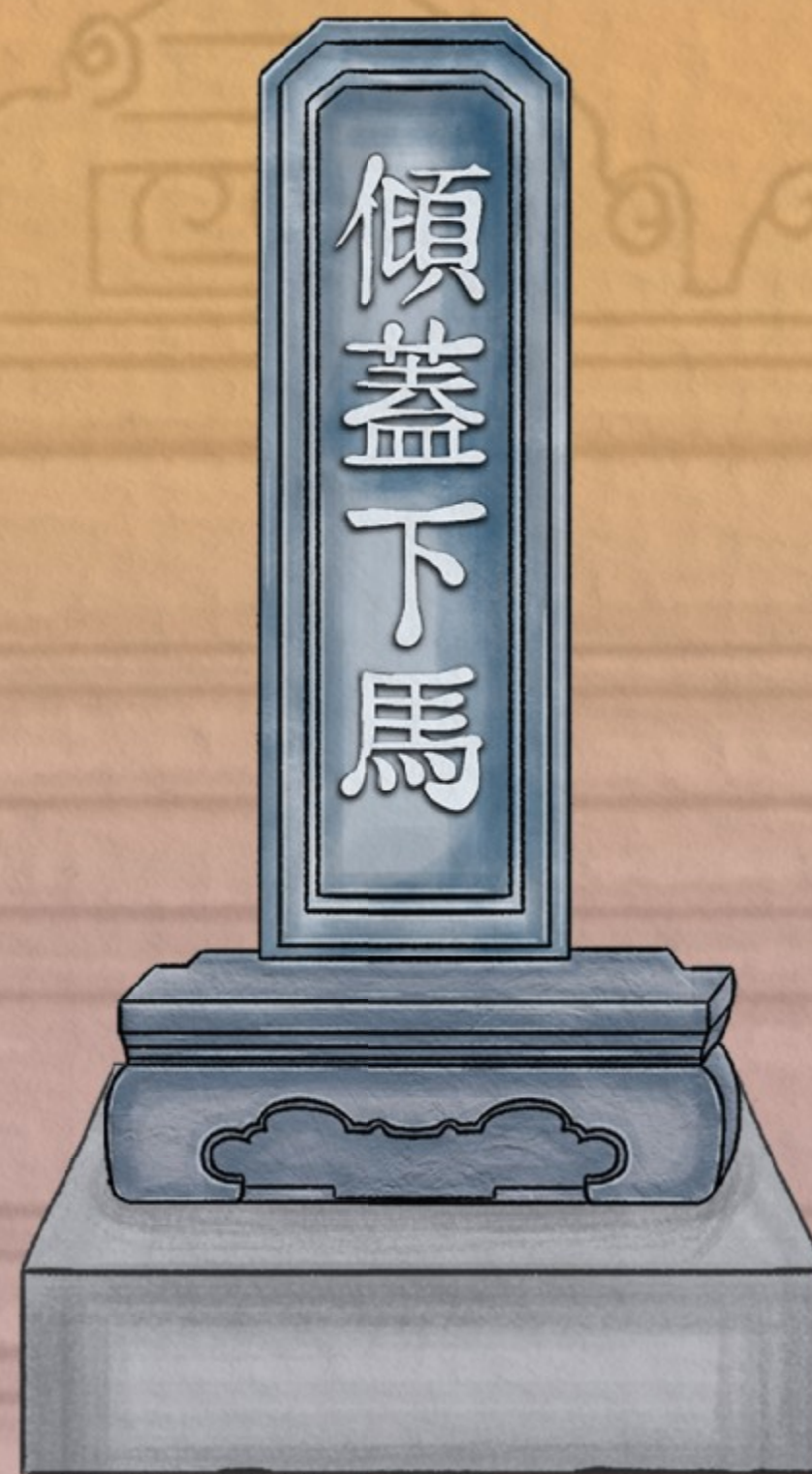
Nếu trước cổng có con đường chạy ngang qua thì bia Hạ Mã sẽ được đặt ở hai bên cổng. Kể cả người sở tại hay khách qua đường đều phải xuống ngựa dắt bộ đến bia bên kia mới được lên ngựa đi tiếp.

Trong xã hội xưa, bia Hạ Mã tương đương với lệnh truyền khẩu của hoàng đế nên ai làm trái sẽ bị trị tội. Chế tài xử phạt thường được quy định bằng “phép vua” hoặc “lệ làng”, mang tính ràng buộc và răn đe cao.

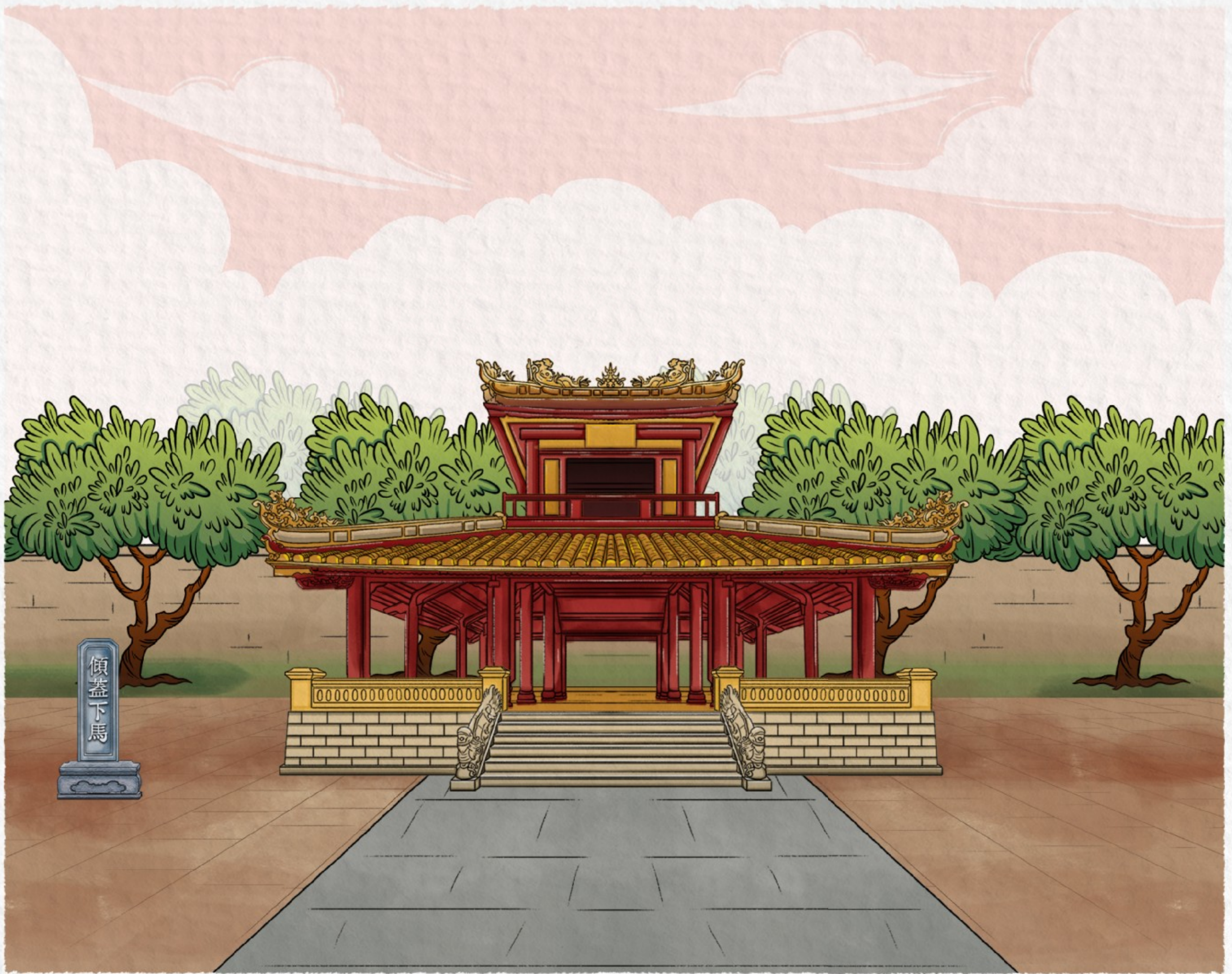
Bia Hạ Mã từng là hình ảnh quen thuộc trong xã hội Việt Nam xưa. Tuy nhiên, do sự biến đổi của thời cuộc mà những tấm bia này biến mất dần, ngày nay chỉ còn hiện diện ở một số di tích lịch sử lâu đời.

Những tấm bia Hạ Mã tại các di tích đều được đặt trên nền đất hoặc có bệ đặt và được khắc chữ Nho 下馬 (Hạ Mã) hoặc 傾蓋下馬 (Khuyh cái hạ mã). Đa phần bia được làm bằng đá cẩm thạch, đá granit hoặc gỗ và được trang trí đơn giản.

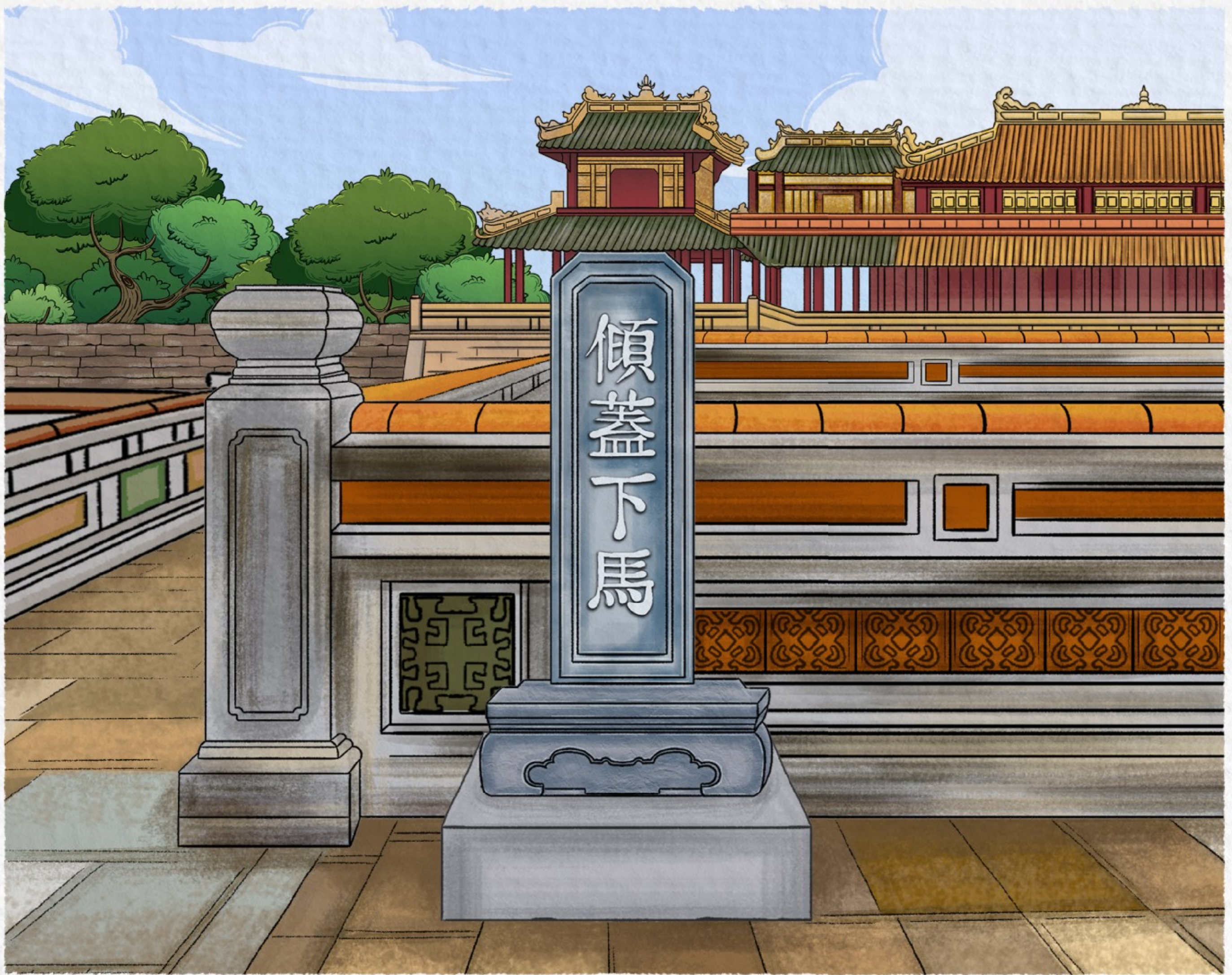

Ngày nay, bia không còn giữ được tục lệ nghiêm như xưa nữa. Phần vì không hiểu chữ Nho được khắc bên trên có ý nghĩa gì nên người dân hay khách du lịch khi đến tham quan di tích cũng không quá để tâm đến bia Hạ Mã mà chỉ xem nó là một phần của khu di tích cần được bảo vệ, gìn giữ.

Bia Khuynh Cái Hạ Mã trước Phu Văn Lâu (Huế)

Phu Văn Lâu là một tòa lầu nằm trên trục chính của Hoàng thành Huế. Phu Văn Lâu xưa kia là nơi niêm yết chỉ dụ của nhà vua và triều đình, đồng thời nơi này cũng lưu trữ kết quả các kỳ thi do triều đình tổ chức. Bốn chữ “Khuynh Cái Hạ Mã” có nghĩa là người đi qua đều phải cúi mũ, nghiêng nón, kéo lọng và xuống ngựa. Bốn chữ trên nhắc nhở mọi người đi ngang qua Phu Văn Lâu phải “nghiêng mình xuống ngựa” để tỏ lòng kính cẩn, tri ân. Bia được phục dựng lại vào năm 2016 sau khi bị chiến tranh tàn phá.

Bia Khuynh Cái Hạ Mã tại Hoàng thành Huế

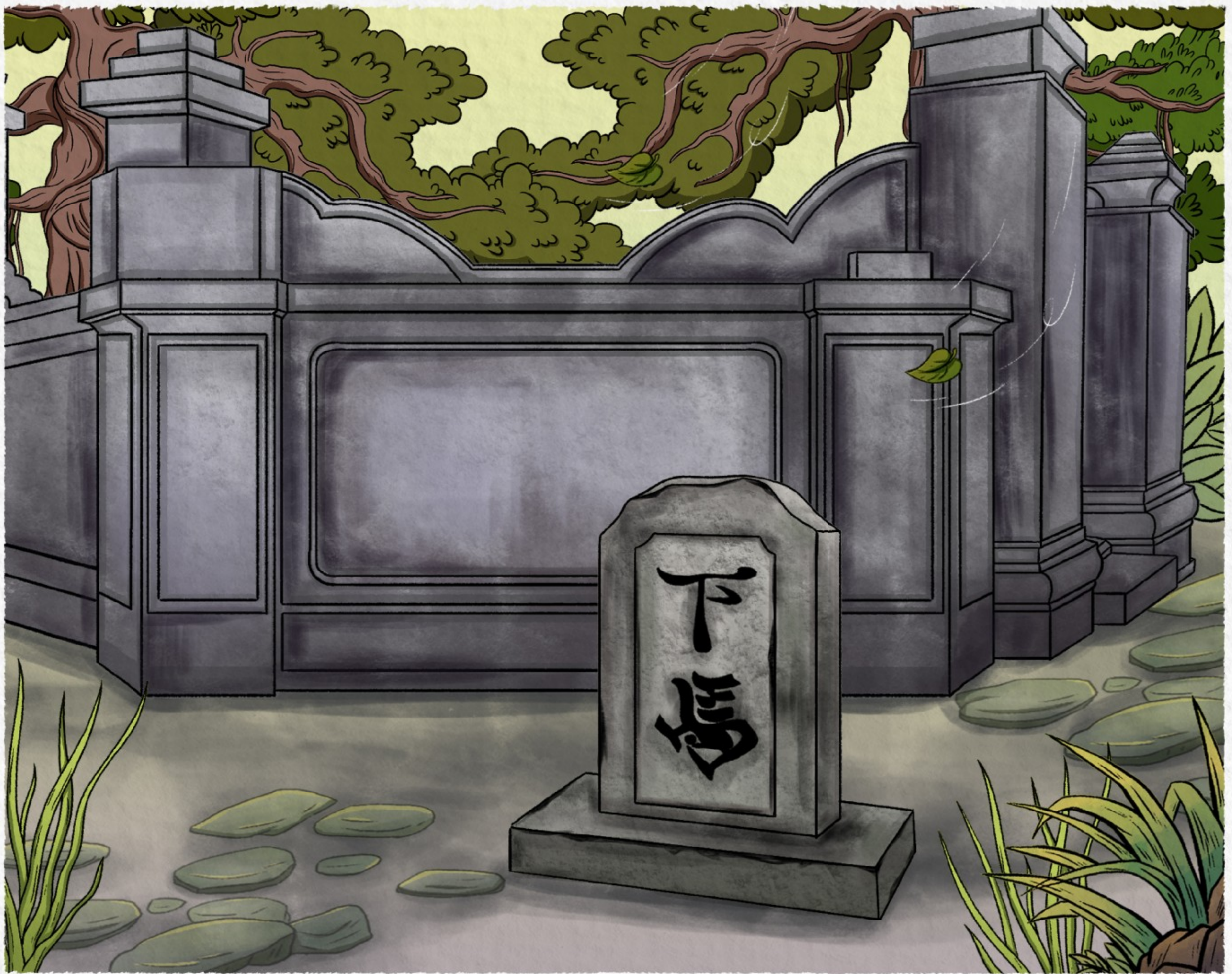
Hoàng thành Huế hay còn gọi là Đại Nội là vòng thành thứ hai bên trong Kinh thành Huế, có chức năng bảo vệ các cung điện quan trọng nhất của triều đình, các miếu thờ tổ tiên nhà Nguyễn và bảo vệ Tử Cấm thành - nơi dành riêng cho vua và hoàng gia. Khi các vị vua triều Nguyễn đang còn trị vì, những ai cưỡi ngựa đi qua Ngọ Môn đều phải xuống ngựa dắt bộ qua để bày tỏ sự cung kính đối với các bậc Đế vương.

Bia Hạ Mã tại đền Voi Phục (Hà Nội)

Đền Voi Phục hay còn gọi là đền Linh Lang là ngôi đền trấn phía Tây (Tây trấn từ) của “Thăng Long Tứ Trấn”, tọa lạc tại số 362 phố Kim Mã, phường Ngọc Khánh, quận Ba Đình, thành phố Hà Nội, cạnh công viên Thủ Lệ.

Đền thờ thần Linh Lang, người đã giúp vua Lý Thánh Tông dẹp giặc Tống. Thần đã nhiều lần âm phù giúp nhà Trần trong cuộc chiến chống quân xâm lược Nguyên - Mông và nhà Lê trong công cuộc phục hưng đất nước.

Bia Hạ Mã ở giếng cổ làng Nôm (Hưng Yên)

Giếng cổ nằm bên đình làng Nôm, được làm bằng đá xanh, có tuổi đời nhiều thế kỷ, được người dân làng Nôm coi là "mắt rồng", nơi tập trung linh khí của làng từ thời xa xưa.

Bên cạnh giếng cổ này, người dân còn cho chôn một tấm bia Hạ Mã như một lời nhắc nhở đối với người qua đường phải tuân thủ phép tắc lễ thói khi bước vào khu vực linh thiêng này.

Bia Hạ Mã tại chùa Quảng Nghiêm (Hà Nội)

Chùa Quảng Nghiêm còn gọi là chùa Tiên Lữ hay chùa Trăm Gian là một ngôi chùa nằm trên một quả đồi cao khoảng 50 m, ở thôn Tiên Lữ, xã Tiên Phương, huyện Chương Mỹ, Hà Nội.

Ngôi chùa được dân làng xây dựng để gìn giữ kim thân và tôn thờ đức Thánh Bối. Chùa Quảng Nghiêm được Bộ Văn hóa Thông tin chứng nhận là di tích lịch sử quốc gia.

Bia Hạ Mã tại cụm di tích lịch sử cấp quốc gia Đình, chùa La Phù

Cụm di tích đình và chùa tọa lạc trên cùng mảnh đất cao giữa trung tâm làng La Phù, xã La Phù, huyện Hoài Đức, thành phố Hà Nội. Phía trước là ngôi đình, tiếp sau là ngôi chùa đã tạo thành một quần thể di tích kiến trúc nghệ thuật - tín ngưỡng tôn giáo “tiền Thần hậu Phật”.

Bia Hạ Mã tại đền Miếu (Bắc Ninh)

Đền Miếu tọa lạc ở phía Đông Nam khu phố khu phố Dương Lô, phường Tân Hồng, tỉnh Bắc Ninh. Đền rộng 8381.8m², được xây dựng để thờ thánh mẫu Phạm Thị, thân mẫu Thái tổ Lý Công Uẩn và phối thờ 8 vị vua triều Lý. Từ thời Lý đến nay tại đền vẫn lưu giữ được kiến trúc xưa cùng nhiều tư liệu, hiện vật có giá trị... Năm 2009, đền Miếu được Bộ Văn hóa, Thể thao và Du lịch công nhận là di tích quốc gia.

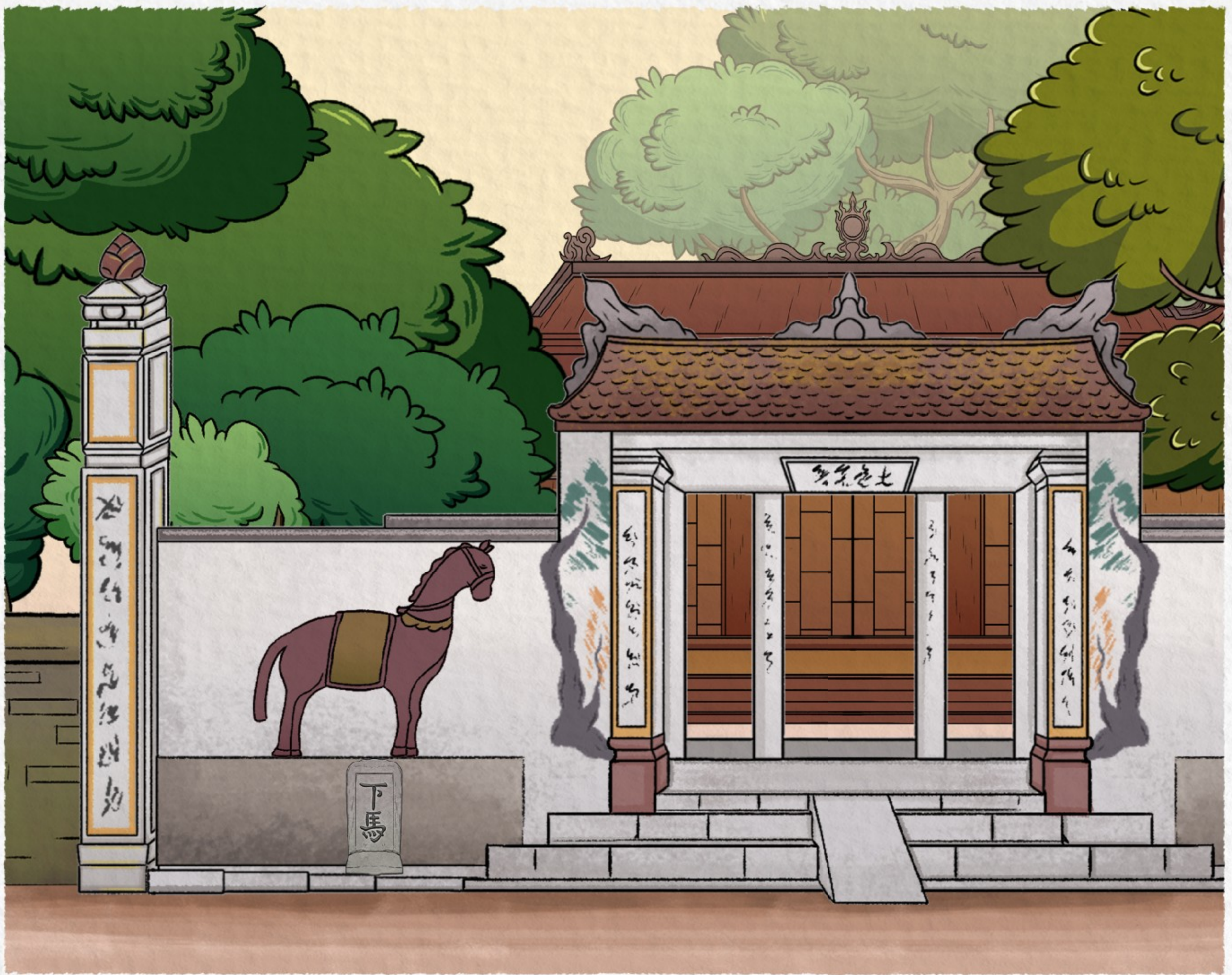

Bia Hạ Mã tại Lăng Kinh Dương Vương (Bắc Ninh)

Khu di tích lịch sử văn hóa Lăng và Đền thờ Kinh Dương Vương được xây dựng tại thôn Á Lữ, xã Đại Đồng Thành, huyện Thuận Thành, tỉnh Bắc Ninh là cái nôi chốn tổ của đất Việt, không những là một trung tâm sinh hoạt văn hóa tinh thần của nhân dân, mà nơi đây còn là một địa điểm lịch sử của cả dân tộc.

Ngày 02/2/1993, khu di tích được công nhận di tích lịch sử văn hóa quốc gia.

Bia Hạ Mã được đặt ở lối vào lăng.

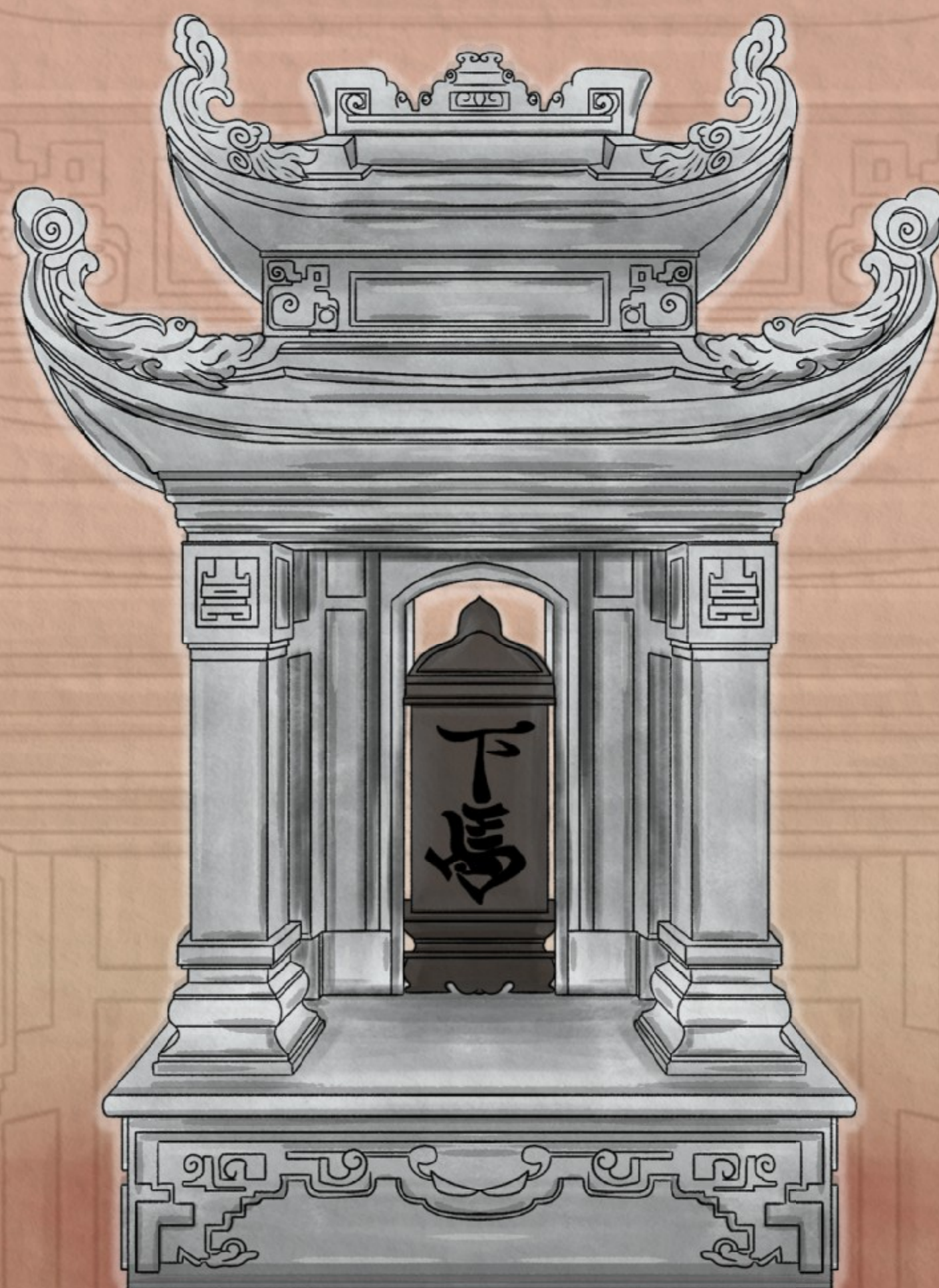

Bia Hạ Mã tại Nghê Tây (Thanh Hóa)

Nghê Tây tại xã Thành Lộc, huyện Hậu Lộc, tỉnh Thanh Hóa được xây dựng năm 1068, gắn với hai nhân vật là Thiên Hương và Chàng Bướm. Nghê Tây đã được công nhận là di tích lịch sử, văn hóa cấp tỉnh năm 2011.

Bia Hạ Mã được đặt ở đầu một số đình làng khác vẫn được lưu giữ đến hiện tại.

Đặc biệt, không thể không nhắc đến bia Hạ Mã gắn liền với trung tâm giáo dục cao cấp nhất Việt Nam thời quân chủ Việt Nam, đó là Văn Miếu - Quốc Tử Giám. Nơi đây đã đào tạo nhiều bậc hiền tài của đất nước và cũng là nơi tôn vinh các bậc đại khoa được ghi danh trên bia Tiến sĩ, hiện nay đã trở thành di tích văn hóa tiêu biểu của Thủ đô và cả nước.

Bia Hạ Mã tại Văn Miếu - Quốc Tử Giám vì thế mà có nhiều nét độc đáo so với bia Hạ Mã tại các di tích khác.

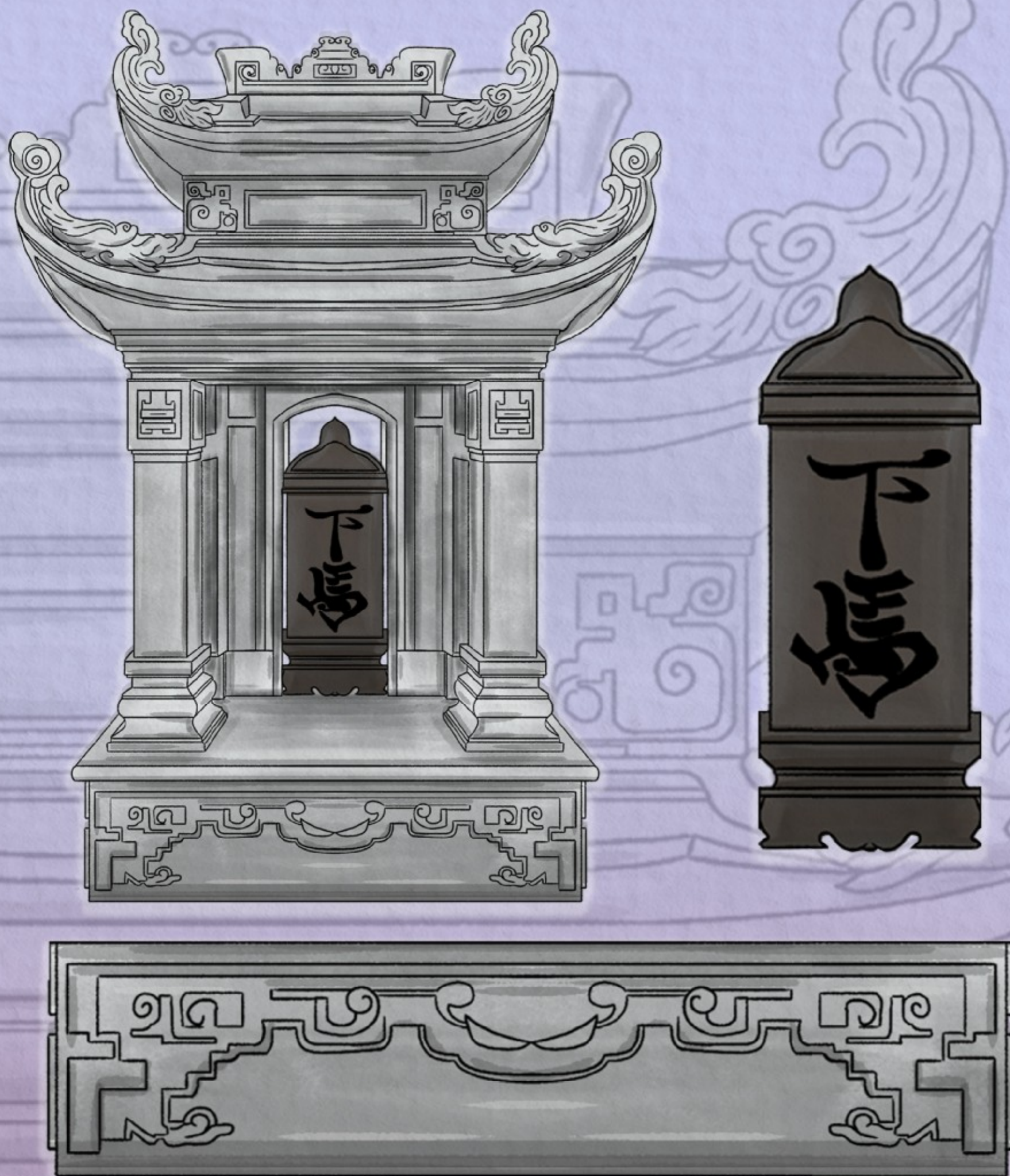
Bia do Thượng thư Bộ công, Tư nghiệp Quốc Tử Giám Nguyễn Hoàn cho dựng năm 1771 cùng với việc xây bức tường bình phong để che xe ngựa. Thời kì này, xung quanh Văn Miếu - Quốc Tử Giám đã hình thành phố xá, dân cư đông đúc.

Thời xưa, bất cứ ai, dù là vua chúa, đi tới trước cổng Văn Miếu, thấy bia Hạ Mã cũng phải xuống ngựa để tỏ lòng tôn kính.

Xưa kia dù công hầu hay khanh tướng, dù võng lọng hay ngựa xe hễ đi qua Văn Miếu đều phải xuống đi bộ ít nhất từ tấm bia bên này sang tới tấm bia bên kia mới lại được lên xe

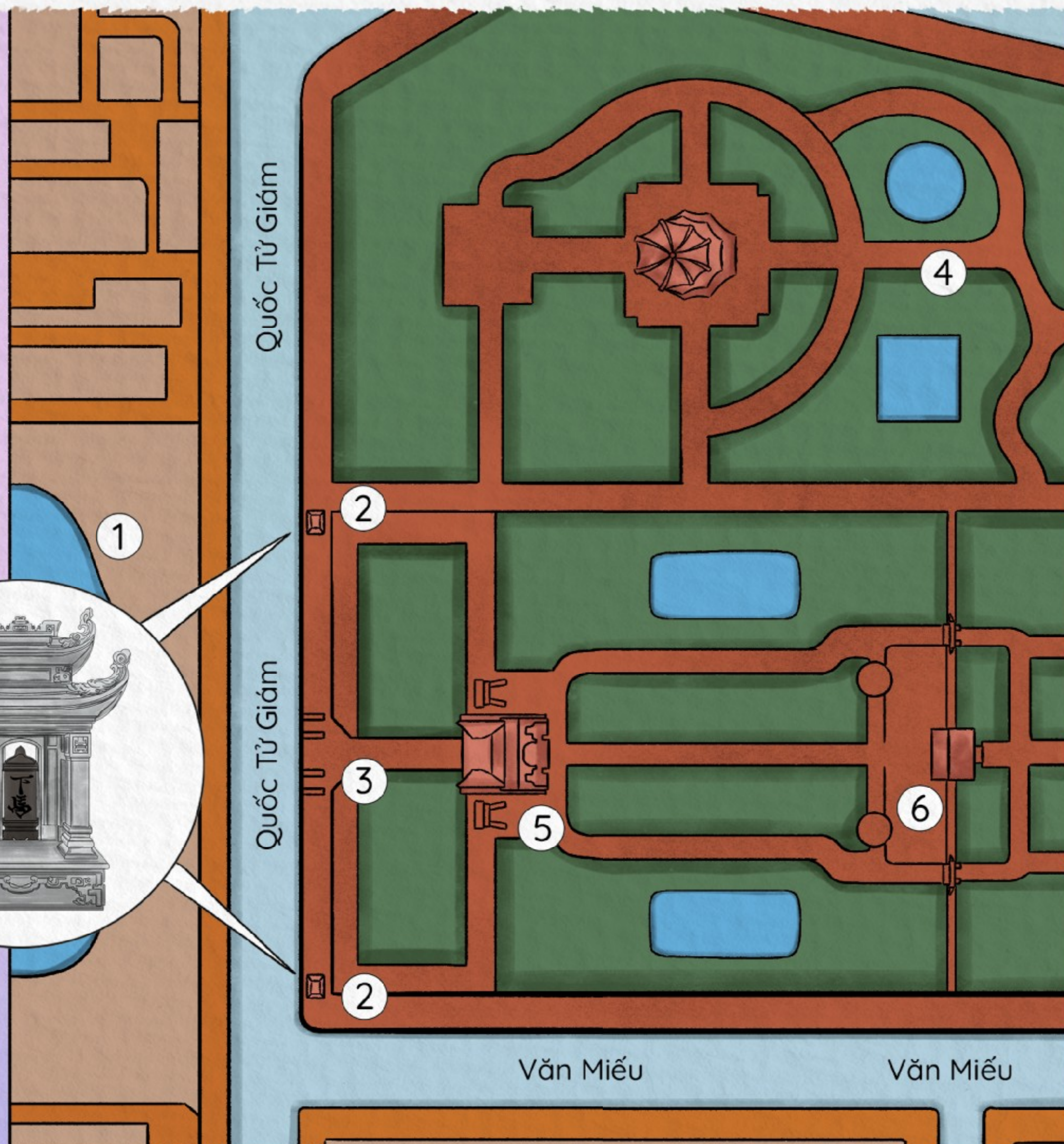
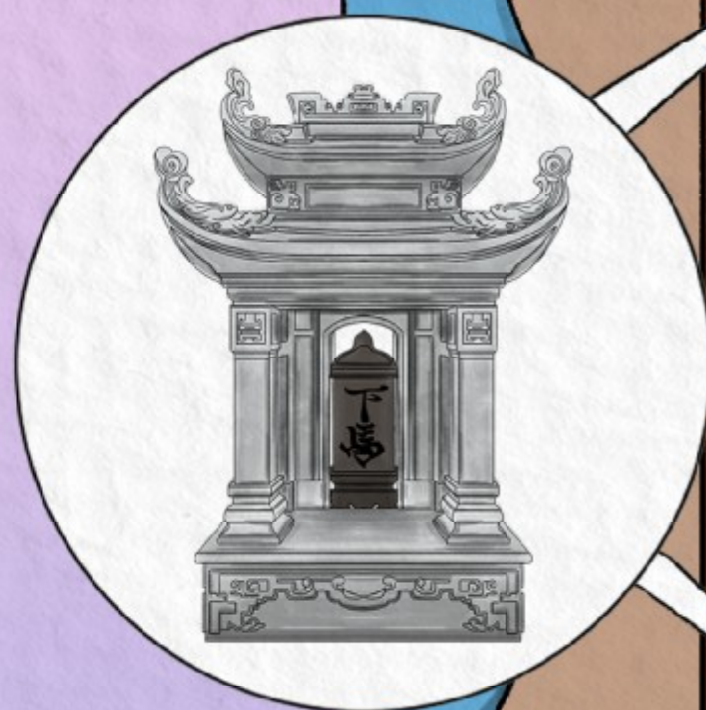
Bia Hạ Mã tại Văn Miếu có hình chữ nhật, trán cong hình bán nguyệt, bên trên có chóp nhọn, đặt trên bệ hình khối hộp chữ nhật. Diềm trán bia và bệ chân đế bia nhẵn. Mặt trước của bia khắc hai chữ 下馬 (Hạ Mã).

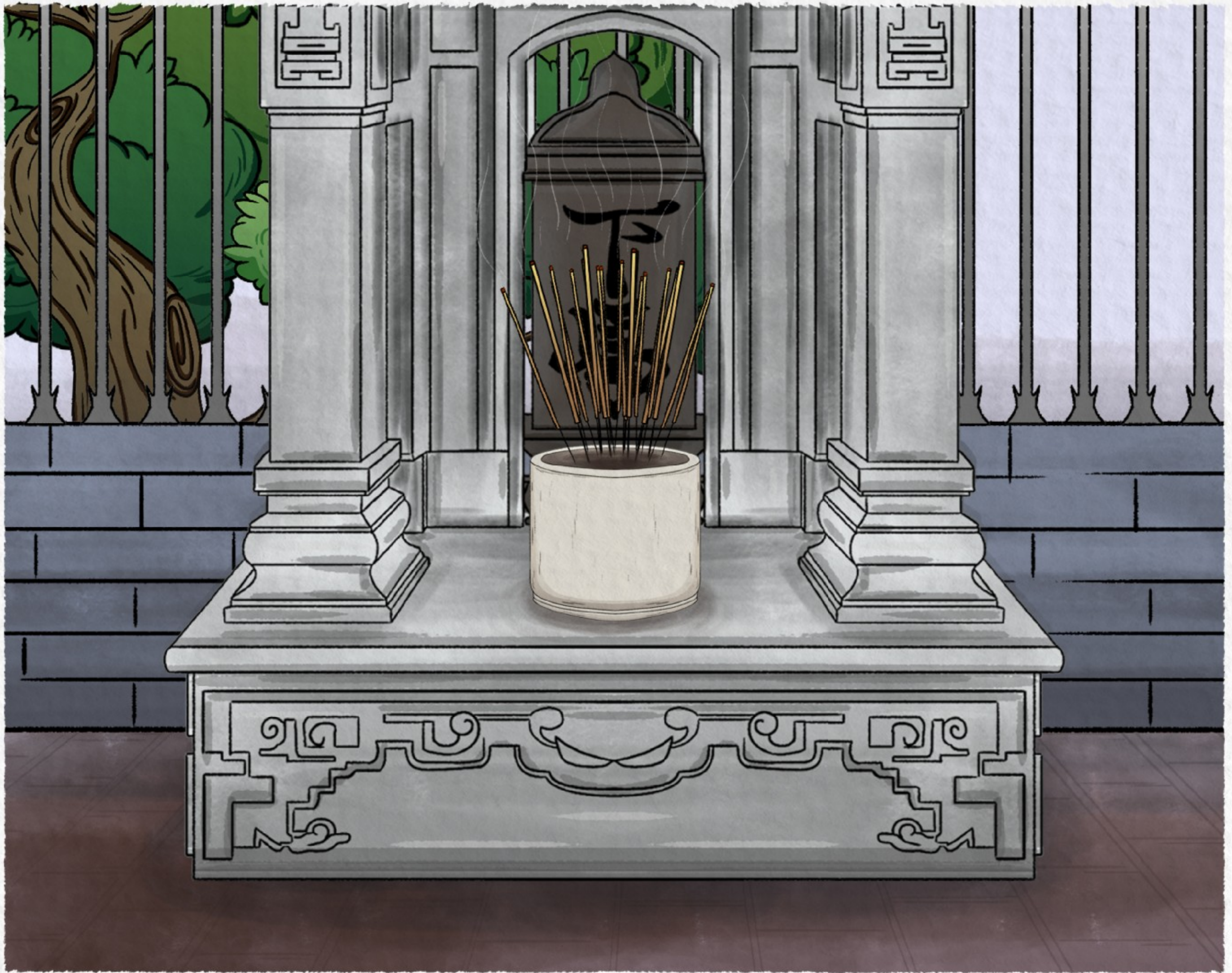
Bia được xây nhà che bia có mái che bao bọc bên ngoài, bên dưới là bệ, kiến trúc nhỏ nhắn và vuông vắn rất hài hoà với toàn bộ không gian xung quanh.

SƠ ĐỒ

1. Hồ Văn
2. Bia Hạ Mã
3. Tứ trụ
4. Vườn Giám
5. Cổng Văn Miếu
6. Cổng Đại Trung

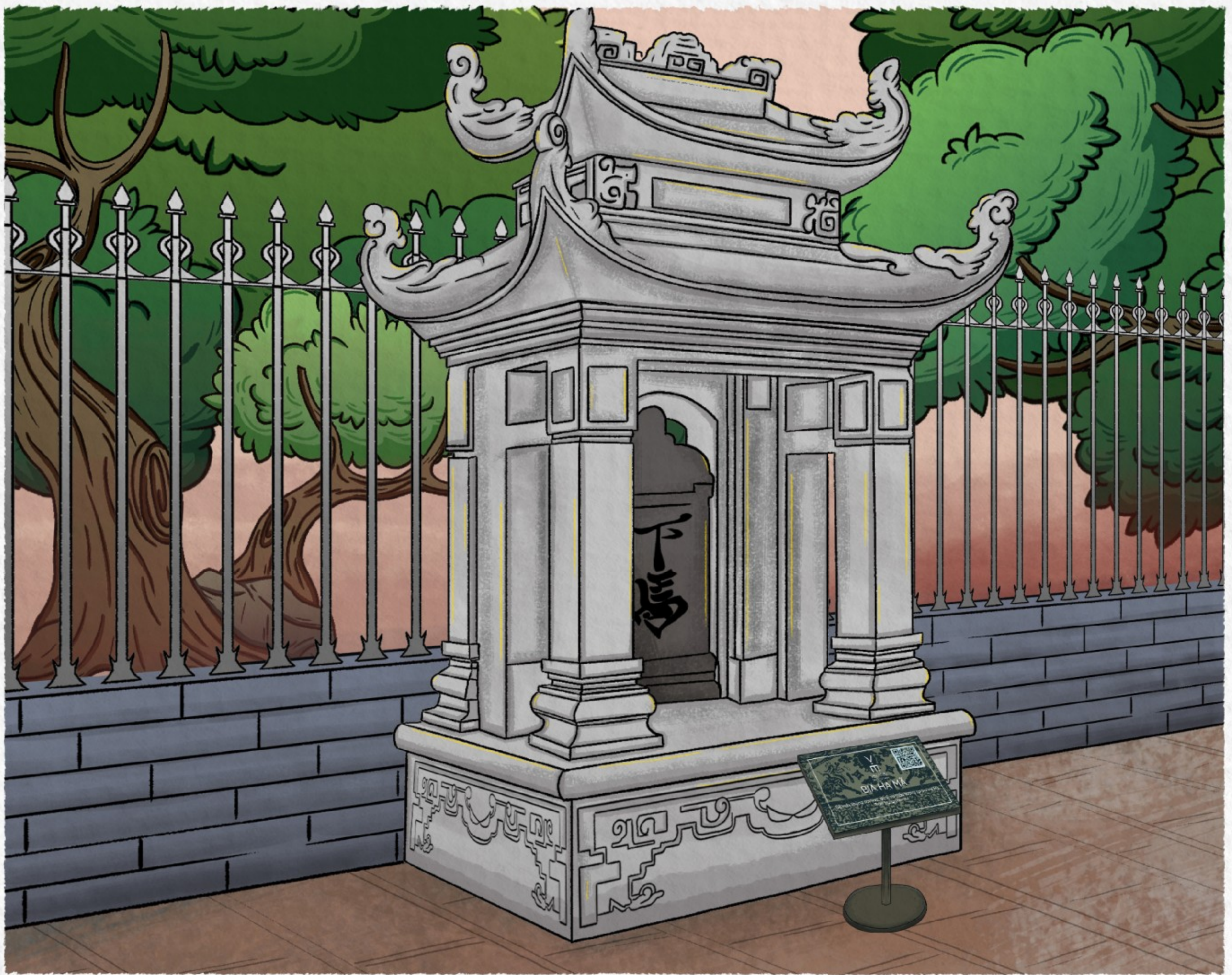
Có 2 tấm bia Hạ Mã bên cạnh Tứ trụ (Nghị Môn) nằm phía trước Văn Miếu. Khoảng cách giữa 2 tấm bia Hạ Mã tương ứng với chiều ngang của cổng Văn Miếu.

Nhà che bia có hình dáng như miếu thờ và trên bia có khắc chữ Nho đã khiến một số người dân hiểu lầm rằng đây là miếu thờ thần linh của Văn Miếu.

Vì hiểu lầm đó mà các sĩ tử cũng như phụ huynh đã đến dâng hương, lễ rỗi vái lạy bia Hạ Mã cầu may trước mỗi kì thi.

Trước tình trạng này, Trung tâm Hoạt động văn hóa khoa học Văn Miếu - Quốc Tử Giám đã cung cấp thông tin về bia, đồng thời đăng tải trên trang mạng xã hội của Văn Miếu nhấn mạnh thông điệp rằng: “Bia Hạ Mã không phải là không gian thờ tự, thờ cúng, thắp hương. Các tấm bia này là một trong những hạng mục của Di tích Quốc gia đặc biệt Văn Miếu - Quốc Tử Giám cần được gìn giữ, bảo vệ”.

BIA HẠ MÃ

Chịu trách nhiệm xuất bản, nội dung
Giám đốc - Tổng Biên tập: Trần Chí Đạt

Biên tập sách điện tử: Nguyễn Tiến Phát - Bùi Hữu Lộ

Trình bày sách: Công ty cổ phần Vietsoftpro

Trình bày bìa: Công ty cổ phần Vietsoftpro

Đối tác liên kết:

Trung tâm hoạt động Văn hoá Khoa học Văn Miếu - Quốc Tử Giám
58 - Quốc Tử Giám - Đống Đa - Hà Nội

Số xác nhận đăng ký xuất bản: 916-2024/CXBIPH/9-29/TTTT

Số quyết định xuất bản: 23/QĐ-NXB TTTT ngày 10/4/2024

Nộp lưu chiểu Quý II năm 2024

Mã ISBN: 978-604-80-9321-1

Sách không bán

